

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแบบเคลื่อนที่ของชาวเล: กรณีศึกษา ชาวมอแกนในหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา และชาวอุรัก ลาโว้ยในบ้านโตะบาหลิว เกาะลันตาใหญ่ จังหวัดกระบี่ Sea nomads' mobile vernacular architecture: case studies of Moken ethnic group in Mu ko Surin, Phangnga province and Urak Lawoi ethnic group in Baan To - Baliew, ko Lanta Yai, Krabi province

อัมพิกา อำลอย¹ และ วีระ อินพันทัง²
Aumpika Amloy¹ and Vira Inpuntung²

Received: 2019-06-14

Revised: 2019-07-01

Accepted: 2019-07-10

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาลักษณะการตั้งถิ่นฐาน และการก่อรูปสถาปัตยกรรมของชาวเลในช่วงก่อนการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการเดินทางเร่ร่อนมาสู่การตั้งถิ่นฐานถาวร เป็นงานวิจัยภาคสนาม โดยเลือกทำการวิจัยในชาวเล 2 กลุ่ม คือ ชาวมอแกนในหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา และชาวอุรักลาโว้ยในบ้านโตะบาหลิว เกาะลันตาใหญ่ จังหวัดกระบี่ ซึ่งเป็นกลุ่มที่สามารถดำรงวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ได้เหนียวแน่น กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยการกำหนดคุณลักษณะขึ้นเพื่อเป็นบรรทัดฐานในการคัดเลือกผลการวิจัยค้นพบว่า วิถีชีวิตเร่ร่อนทางทะเลเป็นทางเลือกที่เหมาะสมของชาวเลในช่วงเวลาหนึ่ง ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญที่ดึงดูดให้ชาวเลผู้ดำรงตนอยู่ในสังคมเก็บหาและล่าสัตว์เข้ามาอยู่อาศัย และทำมาหากินในเขตทะเลอันดามัน ชาวเลอาศัยอยู่ร่วมกับธรรมชาติในลักษณะพึ่งพา เน้นการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมมากกว่าการเข้าไปจัดการ เห็นได้จากแบบแผนการดำรงชีพที่หมุนเวียนไปตามสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เมื่อชาวเลตัดสินใจปักหลักอยู่ ณ บริเวณใดบริเวณหนึ่ง จะจอดเรือ แล้วยกหลังคาเรือมาเสริมความแข็งแรงด้วยวัสดุที่หาได้ในละแวกถิ่นฐาน เพื่อตัดแปลงเป็นเพิงพัก เมื่อลมมรสุมได้ผ่านพ้นไปหรือ

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
(Faculty of Architecture, Silpakorn University)

ผู้เขียนหลัก (corresponding author) E-mail: aumpikhal@gmail.com

² คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
(Faculty of Architecture, Silpakorn University)

ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งอาหารเริ่มลดลง จะออกเดินทางด้วยเรืออีกครั้ง ถือว่าเป็นการตั้งถิ่นฐานชั่วคราว เกิดขึ้นในช่วงเวลาสั้นๆ ขึ้นอยู่กับฤดูกาล โดยเฉพาะอิทธิพลของลมมรสุม ทั้งนี้เรือและเพิงพักของชาวเล ถือว่าเป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแบบเคลื่อนที่ ซึ่งได้รับการจัดทำขึ้นเพื่อตอบสนองการอยู่อาศัยในชีวิตประจำวัน ให้รอดปลอดภัยและสะดวกสบายเพียงพอ สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นผลของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่มนุษย์สร้างและสิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ: ชาวมอแกน ชาวอรักลาไว การตั้งถิ่นฐานชั่วคราว สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น นิเวศวิทยาวัฒนธรรม

Abstract

This article aims to study about the sea nomads' mobility settlement and architectural structure before changing from mobile to permanent settlement. The research process is based on a field study, focusing on 2 sea nomad groups namely; Moken ethnic group in Mu ko Surin in Phangnga province, and Urak Lawoi ethnic group in Baan To - Baliew, Mu ko Lanta Yai, Krabi province. The result shows that in the certain moment, sea nomad's mobility settlement is the suitable way of life choice. Fruitful natural resources had been the key factor sea nomads decided to stay within their compact society, relying on hunting and gathering. They are mutual with the nature and rather adapt themselves than control it. When the sea nomads choose a settlement location, they will find a place to park their boats, remove and and fix the boats' roofs using materials from the surroundings, transforming them into shelters. They will be on the sea again after the natural resources are reduced. Their temporary settlement is based on climate factor, especially during monsoon seasons. Moreover, sea Mokens' boats and shelters have the architectural structure that responds to humans' safe and convenient way of life, as a result of the relationship between humans, manmade structures and surroundings.

Keywords: Moken ethnic group, Urak Lawoi ethnic group, mobility settlement, vernacular architecture, cultural ecology

บทนำ

เขตชายฝั่งทะเลอันดามันในประเทศไทย เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสมบูรณ์และมีความหลากหลาย เนื่องจากมีเกาะแก่งจำนวนมาก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นอ่าวขนาดเล็กกระจายอยู่ตามชายฝั่ง สามารถหลบลมมรสุมได้เป็นอย่างดี ด้านหลังเป็นพื้นที่สูงอุดมด้วยป่าดิบชื้น ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดแม่น้ำที่ไหลจากแผ่นดินลงทะเล ถือว่าเป็นแหล่งน้ำจืดที่มีความสำคัญ ต้นทุนทางธรรมชาติเหล่านี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ดึงดูดให้ชาวเลผู้ดำรงตนอยู่ในสังคมเก็บหาของป่าและล่าสัตว์เข้ามาใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่แห่งนี้จึงเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยและทำมาหากินของชาวเลมาแต่เดิม (Arunotai, 2006) ในสถานการณ์ปัจจุบัน ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ซึ่งเกิดจากปัจจัยทางสภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ อันเป็นผลจากธรรมชาติและกิจกรรมในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ส่งผลให้ชาวเลปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการเดินทางเร่ร่อนทางทะเลมาสู่การตั้งถิ่นฐานถาวร สำหรับในประเทศไทยมีชาวเลใช้เป็นที่ถิ่นอาศัยอยู่ 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ มอแกน มอกลาน และอุรักลาไวย์ กลุ่มคนเหล่านี้มีการตั้งถิ่นฐานถาวรในเขตจังหวัดระนอง พังงา ภูเก็ต กระบี่ และสตูล ซึ่งคาดคะเนกันว่าในปัจจุบันน่าจะมีประชากรรวมราว 12,000 คน (Arunotai, 2014)

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ในหัวข้อ “การตั้งถิ่นฐานและที่อยู่อาศัยของชาวเลภายใต้บริบทของความเปลี่ยนแปลง” ในที่นี้จำกัดเนื้อหาอยู่ที่การศึกษาลักษณะการตั้งถิ่นฐานและการก่อรูปสถาปัตยกรรมในช่วงวิถีชีวิตเร่ร่อนทางทะเลของชาวเล แม้ว่าการศึกษาชาวเลในประเทศไทยที่ผ่านมา (พ.ศ.2519 – 2559) มีการศึกษาทางด้านสังคมและมานุษยวิทยาเป็นส่วนใหญ่ แต่ประเด็นศึกษาเรื่องสถาปัตยกรรมนับว่าเป็นประเด็นที่ขาดหายไป โดยเฉพาะช่วงวิถีชีวิตเร่ร่อนทางทะเล ทำให้ไม่สามารถอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะการตั้งถิ่นฐานกับการก่อรูปสถาปัตยกรรมจากวิถีชีวิตเร่ร่อนมาสู่การตั้งถิ่นฐานถาวรอย่างชัดเจน รวมทั้งไม่ปรากฏการระบุลักษณะร่วมและลักษณะเฉพาะของการตั้งถิ่นฐานและที่พักอาศัยของชาวเลแต่ละกลุ่ม เนื่องจากชาวเลแต่ละกลุ่มต่างมีภาษา พิธีกรรม และรูปแบบดั้งเดิมที่แตกต่างกัน นำมาสู่รายละเอียดปลีกย่อยของลักษณะการตั้งถิ่นฐานและที่อยู่อาศัยที่มีทั้งความเหมือนและความแตกต่าง

บทความนี้เป็นการศึกษาในลักษณะแบบองค์รวม (holistic) ซึ่งให้ความสำคัญกับพลวัตที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา สอดคล้องกับกรอบแนวคิดทางมานุษยวิทยาที่นำมาใช้ คือ “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม” (cultural ecology) เป็นการมองวัฒนธรรมในลักษณะที่เป็นพลวัต คือ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ซึ่งสิ่งแวดล้อมทั้งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่ง หากแต่มีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงไปโดยลำดับ (Winthrop, 1991) กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือ ชาวมอแกนและชาวอุรักลาไวย์ เนื่องจากหากเทียบกับชาวเลทั้งสามกลุ่มแล้ว ชาวมอแกนนับได้ว่าเป็นกลุ่มมีการผสมกลมกลืนวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้การตั้งถิ่นฐานและที่อยู่อาศัยไม่แตกต่างจากคนในท้องถิ่นมากนัก (Arunotai, 2014) รวมทั้งมีการคัดสรรกลุ่มคนเป็นกรณีเฉพาะ ได้แก่ ชาวมอแกนในหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา และชาวอุรักลาไวย์ในบ้านโตะบาหลิว เกาะลันตาใหญ่ จังหวัดกระบี่ ซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนของชาวเลแต่ละกลุ่มที่ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการเดินทางเร่ร่อนทางทะเลมาสู่การตั้งถิ่นฐานถาวร ผลการศึกษา นำไปสู่การสร้างฐานความรู้ และการเติมเต็มช่องว่างของการศึกษาชาวเลในประเทศไทย รวมทั้งการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลให้กว้างขวางและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

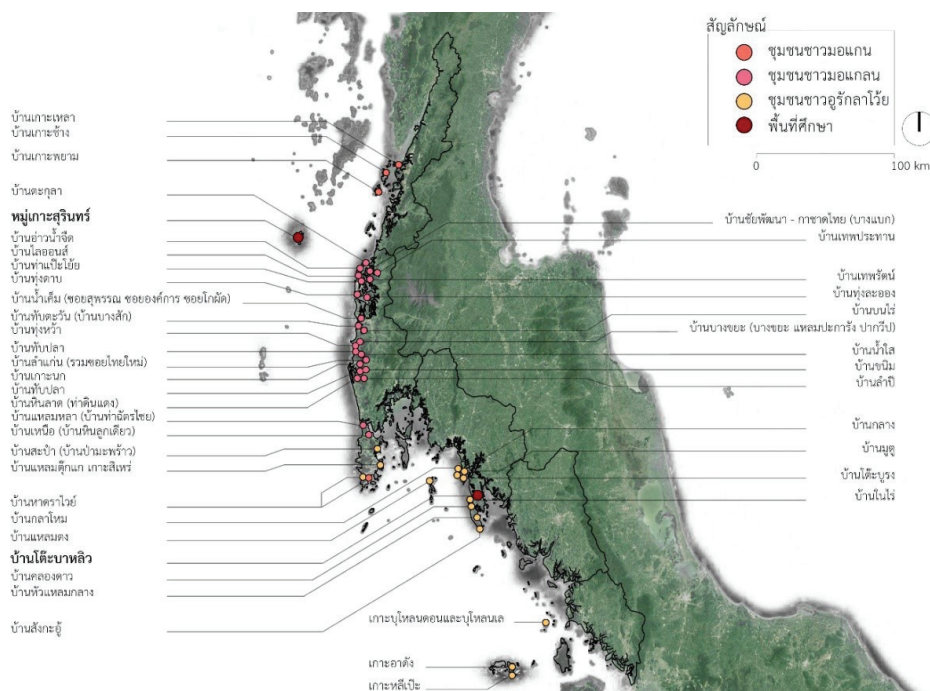
1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตเร่ร่อนทางทะเลของชาวเล
2. เพื่อศึกษาลักษณะการตั้งถิ่นฐานและการก่อรูปสถาปัตยกรรมในช่วงวิถีชีวิตเร่ร่อนทางทะเลของชาวเล

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่ของการวิจัยนี้จำกัดเฉพาะถิ่นที่อยู่ของชาวมอแกนและชาวอุรักลาไวย์ ได้แก่ หมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา และเกาะลันตาใหญ่ จังหวัดกระบี่ เนื่องจากเป็นที่ตั้งของชุมชนชาวเลที่ยังสามารถสะท้อน ภูมิปัญญาในการเลือกทำเลที่ตั้งชุมชน ซึ่งสามารถบ่งชี้หรือพิสูจน์ว่าชุมชนนั้นเป็นชุมชนดั้งเดิมของชาวเลแต่ละกลุ่ม

ขอบเขตด้านประชากรของการวิจัยนี้ได้แก่ ชาวมอแกนในหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา มีที่อยู่อาศัยจำนวน 78 หลัง และชาวอูรักลาไวย์ในบ้านโตะบาหลิว เกาะลันตาใหญ่ จังหวัดกระบี่ มีที่อยู่อาศัยจำนวน 68 หลัง

ขอบเขตด้านเนื้อหาของการวิจัยนี้ ประกอบด้วย วิธีชีวิต การตั้งถิ่นฐาน ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม
ท้องถิ่น และที่อยู่อาศัยของกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

ภาพที่ 1 พื้นที่ศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงสำรวจที่มีหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา และเกาะลันตาใหญ่ จังหวัดกระบี่ เป็นพื้นที่ศึกษา โดยมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารต่างๆ เกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา ทั้งด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่อยู่อาศัย รวมทั้งเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่ศึกษาตลอดจนแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลปฐมภูมิด้วยการสำรวจภาคสนาม ประกอบด้วย ขั้นที่ 1 การเดินทางสำรวจ ชุมชน เพื่อสร้างแผนผังชุมชนและถ่ายภาพสภาพทั่วไป ขั้นที่ 2 การสังเกตการณ์ระยะยาว เพื่อสังเกตการใช้ ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ การใช้พื้นที่โดยรอบของชุมชน การอยู่อาศัยของคนในชุมชน รวมทั้งประเพณี และพิธีกรรมที่จัดขึ้นภายในชุมชน ผู้วิจัยได้ลงสำรวจพื้นที่ศึกษา จำนวน 6 ครั้ง ในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือน ตุลาคม พ.ศ.2561 เพื่อสามารถเห็นปรากฏการณ์ในช่วงเวลาที่หลากหลาย ขั้นที่ 3 การสำรวจเรือนของกลุ่ม ตัวอย่างในการวิจัย เพื่อบันทึกข้อมูลด้วยแบบทางสถาปัตยกรรมและภาพถ่าย และขั้นที่ 4 การสัมภาษณ์ ผู้อยู่อาศัยแบบไม่มีโครงสร้าง (non-structured interview) เพื่อรวบรวมข้อมูลทั้งด้านวิถีชีวิตและการอยู่อาศัย

2. การวิเคราะห์ข้อมูล ในงานวิจัยนี้อาศัยหลักการออกแบบวางแผนผังชุมชน การออกแบบภูมิสถาปัตยกรรม และการออกแบบสถาปัตยกรรมเป็นพื้นฐาน ได้แก่ การวิเคราะห์การวางแผนผัง (planning analysis) เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวิถีวัฒนธรรม ของชาวเล การวิเคราะห์การก่อรูปลักษณะ (morphological analysis) เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะ การตั้งถิ่นฐานและการก่อรูปสถาปัตยกรรมของชาวเลได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (comparative analysis) เพื่อแจกแจงความเหมือนและความต่างของลักษณะการตั้งถิ่นฐานและการก่อรูป สถาปัตยกรรมของชาวเลแต่ละกลุ่ม

ผลการวิจัย

1. วิถีชีวิตเร่ร่อนทางทะเลของชาวมอแกนในหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา

คำว่ามอแกนในภาษามอแกนมาจากคำว่า (ละ) มอแกน โดยคำว่าละมอ หมายถึง จมน้ำ ส่วนคำว่าแกน หมายถึง ชื่อน้องสาวของราชินีเซียน ตามตำนานที่ว่า กามันเป็นกะลาสีเรือที่นำข้าวสารและไฟจากดินแดน ห่างไกลมาสู่วิถีชีวิตชาวมอแกน ในเวลาต่อมา กามันได้แต่งงานกับราชินีเซียน ผู้ครองแคว้นแห่งหนึ่งใน บริเวณชายฝั่งทะเล จนกระทั่งชีวิตคู่ของคนทั้งสองได้ยุติลง เนื่องจากกามันได้ตกหลุมรักและตัดสินใจใช้ชีวิต คู่กับแกน ผู้เป็นน้องสาวของราชินีเซียน เหตุดังกล่าว ทำให้ราชินีเซียนเสียใจและโกรธแค้น จึงร้ายคำสาปให้กามันและแกน รวมทั้งเหล่าบริวารที่ติดตามต้องมีชีวิตเร่ร่อนอยู่ในทะเล การเรียบเรียงเรื่องราว ประวัติศาสตร์จากข้อสันนิษฐานของนักวิชาการและคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในชุมชน สามารถฉายภาพให้เห็นว่า ชาวมอแกนสืบเชื้อสายมาจากกลุ่มโปรโตมาเลย์ (Proto Malay) เป็นคนกลุ่มแรกๆ ที่อพยพเข้ามาอยู่ใน บริเวณแหลมมลายู ต่อมาคนกลุ่มนี้เลือกใช้ชีวิตเร่ร่อนทางทะเล ครอบคลุมอาณาบริเวณตั้งแต่ทะเล อันดามันตอนเหนือ ประกอบด้วย เกาะน้อยใหญ่อยู่เป็นจำนวนมากกว่า 700 เกาะ เรียกว่า กลุ่มเกาะมะริด

ในประเทศเมียนมา ต่อเนื่องไปจนถึงทะเลอันดามันตอนใต้ ประกอบด้วย เกาะต่างๆ และชายฝั่งทะเลในประเทศไทย ประเทศมาเลเซีย และประเทศอินโดนีเซีย รวมทั้งบริเวณหมู่เกาะในทะเลชูลู ประเทศฟิลิปปินส์ (Arunotai, 2014) ขาวมอแกนกระจายออกเป็นกลุ่มย่อยหลายกลุ่ม ทำให้มีพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ส่วนขาวมอแกนในหมู่เกาะสุรินทร์ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มมอแกนปูเลา (Moken Pulau) ซึ่งมีกลุ่มขาวมอแกนจากเกาะย่านเชือกและเกาะดงเป็นชนกลุ่มหลัก มีวิถีชีวิตเร่ร่อนทางทะเลในบริเวณกลุ่มเกาะมะริด (Mergui Archipelago) และแถบชายฝั่งทะเลของประเทศเมียนมา ลงมาถึงเกาะต่างๆ ในเขตจังหวัดระนอง รวมทั้งหมู่เกาะสุรินทร์ และหมู่เกาะสิมิลัน ในเขตจังหวัดพังงา (Sadjarak, 2011)

วิถีชีวิตเร่ร่อนทางทะเลของขาวมอแกนสัมพันธ์กับฤดูกาล โดยเฉพาะอิทธิพลของลมมรสุมสอดคล้องกับ Sopher (1977) นักวิชาการผู้ศึกษาเปรียบเทียบสังคมวัฒนธรรมของชนเผ่าเร่ร่อนทางทะเลในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เสนอความคิดเห็นว่า ขาวมอแกนมีความผูกพันและใกล้ชิดกับทะเลอย่างแน่นแฟ้นมาเป็นเวลาหลายร้อยปี เห็นได้จากบางคนเรียกตนเองว่า อานาดอันดามัน ซึ่งในภาษามอแกนหมายถึง ลูกของทะเลอันดามัน สามารถจำแนกลักษณะการตั้งถิ่นฐานและการก่อรูปสถาปัตยกรรมตามอิทธิพลของลมมรสุมออกเป็น 2 รูปแบบ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานและการก่อรูปสถาปัตยกรรมในฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ

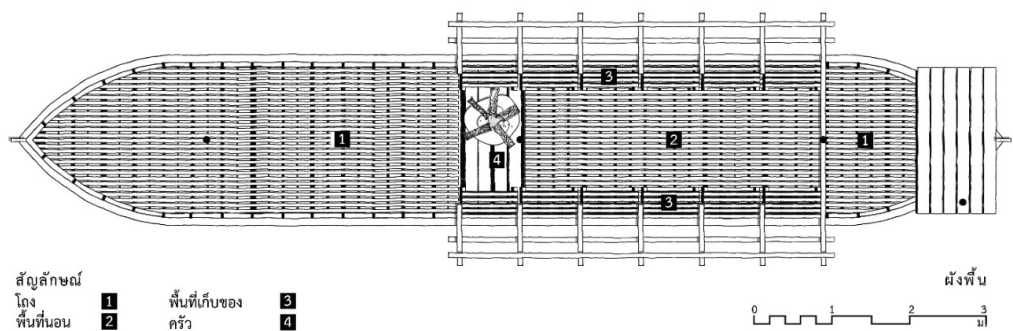
ขาวมอแกนเรียกฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือว่า ตาก้อน เป็นช่วงเวลาของการพึ่งพาทรัพยากรทางทะเลเป็นหลัก พวกเขาใช้เรือเรียกว่า ก่าบาง เป็นพาหนะเพื่อเข้าถึงแหล่งอาหาร รวมทั้งเป็นที่อยู่อาศัยตลอดฤดูกาลนี้ ขาวมอแกนนิยมแยกตัวเป็นกลุ่มขนาดเล็ก ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว ประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูกๆ มีสมาชิกในครอบครัวประมาณ 5 – 7 คน บางครั้งมีญาติพี่น้องร่วมอาศัยอยู่ด้วย หากเป็นครอบครัวขยาย มักมีการรวมกลุ่มเรือของเครือญาติ เพื่อเดินทางไปด้วยกัน ประมาณ 2 – 3 ลำ การหาอาหารของขาวมอแกนนั้น ผู้ชายมีความเชี่ยวชาญในการ ดำน้ำลงไปใต้ท้องทะเลลึก ใช้มือเปล่าร่วมกับการใช้เครื่องมือที่ทำขึ้นอย่างง่าย เพื่อหาอาหารสำหรับบริโภคในแต่ละวัน (Anawatprayoon, 2000) นอกจากนี้ ยังมีการแลกเปลี่ยนสินค้ากับกลุ่มพ่อค้าคนกลาง ซึ่งมีส่วนสำคัญในการเชื่อมโยงระหว่างขาวมอแกนกับโลกภายนอก จึงกลายเป็นส่วนสำคัญของวิถีชีวิตของขาวมอแกนเป็นเวลากว่าหนึ่งร้อยปีมาแล้ว เป็นที่น่าสังเกตว่า สินค้าสำคัญของขาวมอแกน เช่น รังนก อำพัน ไม้หอม มุก เปลือกหอยมุก หอยมุกโข่ง หอยนมสาว หอยสวยงามชนิดต่างๆ กุ้งมังกร เต่ากระ เป็นต้น สินค้าเหล่านี้มีน้ำหนักรเบาและเก็บรักษาได้นาน สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่ต้องอพยพโยกย้ายอยู่บ่อยครั้ง (Arunotai, 2006)

เป็นที่น่าสนใจว่า ขาวมอแกนมีนิสัยชอบการเดินทางด้วยเรือในระยะไกลและเป็นระยะเวลานานกว่าชาวเลกลุ่มอื่น เห็นได้จาก การสืบทอดภูมิปัญญาในการก่อสร้างเรือและการเลือกใช้วัสดุในการก่อสร้าง โดยเฉพาะการเลือกใช้ไม้ระกำเป็นวัสดุในการเสริมกราบเรือ ทั้งเป็นการเสริมความแข็งแรง และเป็นการเพิ่มพื้นที่ใช้สอย โดยเรือยังคงมีน้ำหนักเบา (Thaewchatturat, 2000) นอกจากนี้ การแต่งไม้ตอนล่างบริเวณหัวและท้ายเรือให้มีลักษณะคล้ายงม ใช้เป็นบันไดในการขึ้นลง เมื่ออาศัยในทะเล พวกเขาเรียกเรือชุดที่ใช้ไม้ระกำในการเสริมกราบว่า ก่าบางกอมัน ดังภาพที่ 2 ส่วนการจัดวางพื้นที่ใช้สอยภายใน ประกอบด้วย โถง เป็นพื้นที่เปิดนอกชายคาปล่อยโล่ง ใช้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ ถัดมาเป็นครัว ซึ่งมีพื้นที่สำหรับตั้งเตาไฟ บริเวณด้านข้างใช้สำหรับเก็บของ ได้แก่ ภาชนะต่างๆ กระบอกไม้ไผ่สำหรับใส่น้ำจืดในการบริโภค ถัดมาด้าน

ในสุดเป็นพื้นที่นอน ซึ่งปูด้วยเสื่อที่สานจากใบเตยหนามเรียกว่า ตะก้น ส่วนด้านข้างของพื้นที่นอน ใช้สำหรับเก็บของที่จำเป็นด้วยกล่องที่สานด้วยใบเตยหนาม (Arunotai, 2014) ดังภาพที่ 3 ภายหลังจากหาอาหารในแต่ละวันแล้วเสร็จ ชาวมอแกนจอดเรือในบริเวณอ่าว เนื่องจากเป็นพื้นที่เว้าโค้งและเปิดกว้าง สามารถกำบังลมได้เป็นอย่างดี ส่วนด้านหลังเป็นกุหาหินแกรนิตที่ครอบคลุมด้วยปาติบขึ้น ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีพ ได้แก่ แหล่งน้ำจืด แหล่งอาหาร แหล่งยารักษาโรค และแหล่งเชื้อเพลิง พวกเขาจอดเรือตั้งฉากกับแนวชายฝั่ง ด้วยการหันหน้าออกทะเล หันหลังเข้าหาฝั่ง โดยคำนึงถึงระยะถอยร่นจากแนวชายฝั่งที่เหมาะสมสำหรับการขึ้นลงจากเรือ เพื่อเดินเท้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่า

ภาพที่ 2 เรือของชาวมอแกน

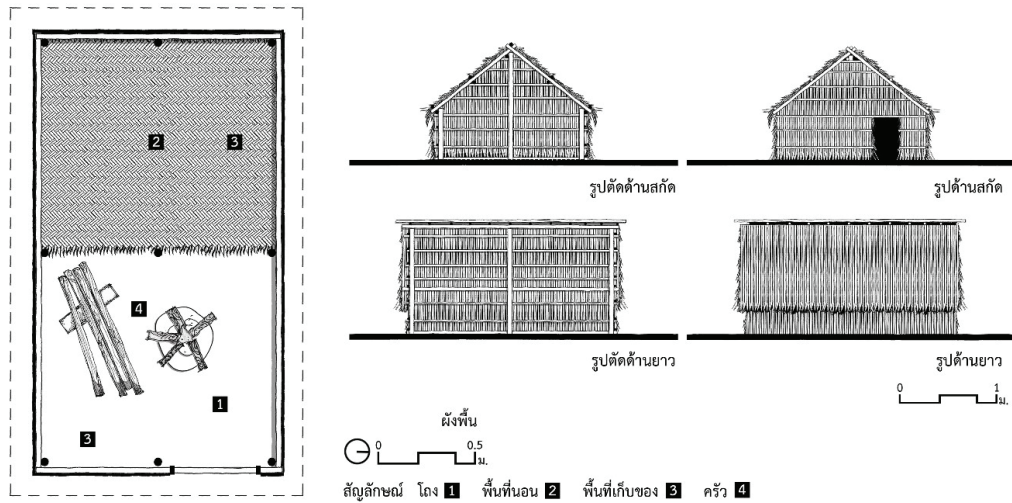

ภาพที่ 3 การจัดวางพื้นที่ใช้สอยภายในเรือของชาวมอแกน

1.2 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานและการก่อรูปสถาปัตยกรรมในฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงใต้

ชาวมอแกนเรียกฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ว่า บาลาด ด้วยข้อจำกัดของสภาพดินฟ้าอากาศทำให้อาณาเขตในการทำมาหากินถูกจำกัดให้แคบลง การใช้เรือเพื่อเดินทางไปยังแหล่งอาหารต่างๆ เป็นสิ่งที่กระทำได้ยาก บางครั้งอาจสร้างความเสียหายแก่ชีวิตและทรัพย์สิน พวกเขาจึงหยุดอพยพโยกย้ายในทะเล เพื่อหันมาพึ่งพาทรัพยากรทางบกเป็นหลัก เนื่องจากป่ามีลักษณะรกทึบ ทำให้ไม่คุ้นเคยเท่ากับพื้นที่เปิดโล่งอย่างทะเล จึงมีการรวมกลุ่มขนาดเล็ก ประมาณ 2 - 3 ครอบครัว เพื่อเก็บหาของป่า เมื่อเดินเท้าถึงบริเวณแหล่งอาหาร พวกเขาจะแยกย้ายเพื่อหาอาหารในบริเวณที่อยู่ลึกเข้าไปในป่า โดยมีการร้องเรียกกันอยู่เป็นระยะผู้ชายซึ่งมีความเชี่ยวชาญในการปีนป่าย ทำหน้าที่เก็บผลไม้ป่าหรือตัดไม้ตามต้นไม้ใหญ่ รวมทั้งการตีผึ้งซึ่งนำมาแบ่งกันอย่างทั่วถึงในกลุ่มเช่นเดียวกับการล่าสัตว์ทะเลขนาดใหญ่ ส่วนผู้หญิงซึ่งมีความเชี่ยวชาญในการขุดหาพืชให้หัว เช่น มัน กลอย เป็นต้น และตัดใบเตยหนามสำหรับการจักสาน ส่วนเด็กๆ มีส่วนร่วมในการช่วยรวบรวมของป่าที่พ่อแม่เก็บหามาได้ นอกจากนี้ ชาวมอแกนยังคงพึ่งพาทรัพยากรทางทะเล โดยการแจวเรือขุดขนาดเล็กเรียกว่า ฉ่าพัน เพื่อเก็บหาสัตว์ทะเลขนาดเล็กในบริเวณชายฝั่งทะเล (Arunotai, 2006)

เมื่อต้องการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยชั่วคราว ชาวมอแกนจะเลือกทำเลที่มีความปลอดภัย คือ บริเวณอ่าวทางด้านตะวันออกของเกาะ ซึ่งเป็นพื้นที่ราบที่ปลอดภัยจากลมมรสุมและน้ำท่วมไปในคราวเดียวกัน ส่วนด้านหลังเป็นป่าดิบชื้น ทำให้สามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีพ ได้แก่ แหล่งน้ำจืด แหล่งอาหาร แหล่งยารักษาโรค แหล่งเชื้อเพลิง แหล่งวัสดุในการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยและเรือ (Arunotai, 2014) พวกเขาทยอยลี้ภัยมาทางบนหาดทราย จากนั้นเสริมความแข็งแรงด้วยโครงสร้างเสาคาน ซึ่งทำจากท่อนไม้ที่มีในละแวกถิ่นฐาน ใช้หยาและเถาวัลย์ยึดโยงโครงสร้างส่วนต่างๆ เข้าด้วยกัน ก่อเกิดเป็นเพิงพักที่มีลักษณะหลังคาจั่วตั้งอยู่บนเสา ในลักษณะตั้งอยู่ติดพื้น เนื่องจากการเลือกทำเลที่ไม่ต้องประสบปัญหาน้ำท่วม ส่วนการจัดวางพื้นที่ใช้สอยภายในเพิงพัก มีความคล้ายคลึงกับการจัดวางพื้นที่ใช้สอยภายในเรือ ประกอบด้วย โถง ทำหน้าที่เป็นพื้นที่นอนกระโปรง ครัว ซึ่งมีพื้นที่สำหรับวางกองไฟที่ตั้งอยู่ด้านหน้า นอกจากใช้หุงหาอาหารแล้ว ยังให้ความอบอุ่น และป้องกันสัตว์ร้ายไปในคราวเดียวกัน ส่วนบริเวณด้านข้างเป็นพื้นที่วางของที่จำเป็นและกระบอกไม้ไผ่บรรจุน้ำจืด และพื้นที่นอน ซึ่งตั้งอยู่ด้านหลัง

ภาพที่ 4 การจัดวางพื้นที่ใช้สอยภายในเพิงพักของชาวมอแกน

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานชั่วคราวของชาวมอแกนเป็นการปักหลัก ณ บริเวณใดบริเวณหนึ่งตามแหล่งอาหาร โดยระยะเวลาของการตั้งถิ่นฐานในแต่ละฤดูกาลมีความแตกต่างกัน คือ ในฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและความสามารถในการเข้าถึงแหล่งอาหาร ทำให้มีอาณาเขตในการทำมาหากินที่กว้างขวางและมีความยืดหยุ่นสูง จำนวนครั้งในการจอดเรือหรือระยะเวลาที่ใช้ในการตั้งถิ่นฐานแต่ละครั้ง ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของผู้ชายซึ่งทำหน้าที่เป็นทั้งหัวหน้าครอบครัวและผู้นำในการอพยพโยกย้ายไปตามแหล่งอาหารต่างๆ ส่วนในฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ด้วยข้อจำกัดของสภาพดินฟ้าอากาศ ทำให้พวกเขาต้องหยุดเร่ร่อนจนกว่าลมมรสุมจะผ่านพ้นไป จึงมีระยะเวลาของการตั้งถิ่นฐานนานกว่าการตั้งถิ่นฐานชั่วคราวในฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ

2. วิถีชีวิตเร่ร่อนทางทะเลของชาวอูรักลาไวย์ในบ้านโตะบาหลิว เกาะลันตาใหญ่ จังหวัดกระบี่

คำว่าอูรักลาไวย์ในภาษาอูรักลาไวย์นั้น หมายถึง คนทะเล มาจากคำว่าอูรัก หมายถึง คน และคำว่าลาไวย์ หมายถึง ทะเล (Arunotai, 2014) การค้นหาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรของชาวอูรักลาไวย์นั้นยากพอๆ กับชาวเลกลุ่มอื่น ทั้งนี้การเรียบเรียงเรื่องราวประวัติศาสตร์จากข้อสันนิษฐานของนักวิชาการและคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในชุมชน สามารถฉายภาพให้เห็นว่า ชาวอูรักลาไวย์เป็นผู้ร่วมเชื้อสายกับชาวเลโอรัง ลาอูต (Orang Laut) ซึ่งเป็นชาวเลกลุ่มหนึ่งที่กระจายตัวบริเวณชายฝั่งทะเลในเขตประเทศมาเลเซีย ตั้งอยู่ทางใต้ของแหลมมลายู และมีภูเขาชื่อนี้ว่า “สูงนงมิรีย” ถือเป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์แห่งบรรพบุรุษของชาวอูรักลาไวย์ สันนิษฐานว่า ดินแดนแห่งนี้ คือ บริเวณรัฐเกอดะฮ์ (ไทรบุรี) ของประเทศมาเลเซียในปัจจุบัน (Ukrisana, 1989) วิถีชีวิตเร่ร่อนทางทะเลของชาวอูรักลาไวย์สัมพันธ์กับฤดูกาล โดยเฉพาะอิทธิพลของลมมรสุม แต่มีวิถีปฏิบัติที่แตกต่างจากชาวเลกลุ่มอื่น สามารถจำแนกลักษณะการตั้งถิ่นฐานและการก่อรูปสถาปัตยกรรมตามอิทธิพลของลมมรสุมออกเป็น 2 รูปแบบ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

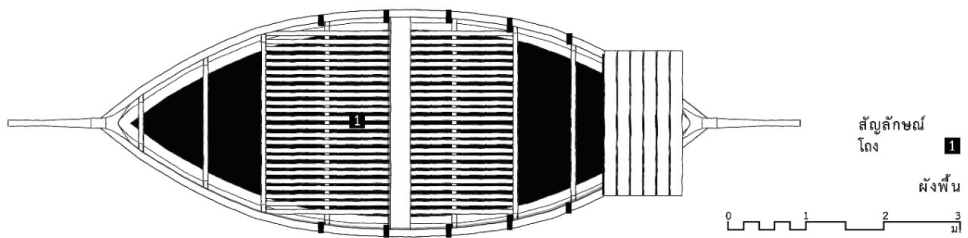
2.1 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานและการก่อรูปสถาปัตยกรรมในฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ

ชาวอูรักลาไวย์เรียกฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือว่า อาเงนติมอมาตาอารี เป็นช่วงเวลาของการพึ่งพาทรัพยากรทางทะเลเป็นหลัก พวกเขาแยกตัวเป็นกลุ่มย่อย ใช้เรือเรียกว่า ปราฮู อาไว เป็นเรือชุดที่ใช้ไม้กระดานเป็นวัสดุในการเสริมกราบเรือ เป็นพาหนะเพื่อเข้าถึงแหล่งอาหาร ดังภาพที่ 5 การหาอาหารของชาวอูรักลาไวย์นั้น พวกเขาใช้มือเปล่าเช่นเดียวกับชาวเลกลุ่มอื่น แต่มีการใช้เครื่องมืออย่างง่ายที่มีความหลากหลาย ขึ้นอยู่กับการใช้สอย เช่น มีเครื่องมือสำหรับล่าสัตว์ทะเล เช่น แวนดำน้า ฉมวก เหล็กยิงปลา เบ็ดตกปลา ลอบดักปลา เครื่องมือสำหรับเก็บหาสัตว์ทะเลตามชายฝั่งหรือป่าชายเลน เช่น ค้อนขนาดเล็ก เหล็กตอกหอย กระดานตีบนหาดเลน เหล็กขูด คราดมือ ตะกร้าขนาดเล็กสำหรับใส่สัตว์ทะเลที่เก็บหามาได้ ส่วนเครื่องมือสำหรับเก็บหาของป่า เช่น มีดพร้า ขวาน โดยผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัวและมีความชำนาญในการล่าสัตว์ทะเล จะออกทะเลและกลับมาอยู่ที่อยู่อาศัยชั่วคราวก่อนระดับน้ำทะเลลงต่ำสุด ส่วนผู้หญิงซึ่งมีความชำนาญในการเก็บหาของป่าและสัตว์ทะเลตามชายฝั่ง ทำหน้าที่หุงหาอาหารและเลี้ยงดูลูกๆ ในบริเวณที่อยู่อาศัยชั่วคราว (Krinatee, 2009)

เมื่อเปรียบเทียบเรือของชาวอูรักลาไวย์กับเรือของชาวมอแกน พบว่า การใช้ไม้กระดานเป็นวัสดุในการเสริมกราบเรือ ทำให้เรือมีน้ำหนักมากกว่า ดังนั้นการอาศัยแรงลมจากใบเรือและแรงคนในการแจวเรือทำให้ไม่สามารถเดินทางได้ไกลเท่าเรือของชาวมอแกน สอดคล้องกับวิถีปฏิบัติที่เรียกว่า บากัด คือ ในช่วงที่ทะเลสงบ พวกเขาใช้เรือเป็นพาหนะในการเดินทางไปยังแหล่งอาหารที่กระจายอยู่ตามเกาะต่างๆ และชายฝั่งทะเล เมื่อต้องการหยุดพัก พวกเขาจะเลือกทำเลที่เหมาะสม เพื่อจอดเรือและปลูกสร้างที่อยู่อาศัยชั่วคราวบนชายฝั่งแทนการอยู่อาศัยในเรือ ดังนั้นการจัดวางพื้นที่ใช้สอยภายใน จึงเป็นพื้นที่เนกประสงค์ ใช้เป็นพื้นที่โดยสาร ใช้วางเครื่องมือทำมาหากิน บางครั้งมีการบรรทุกวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างที่อยู่อาศัยชั่วคราวติดเรือไปด้วย ดังภาพที่ 5 และ 6

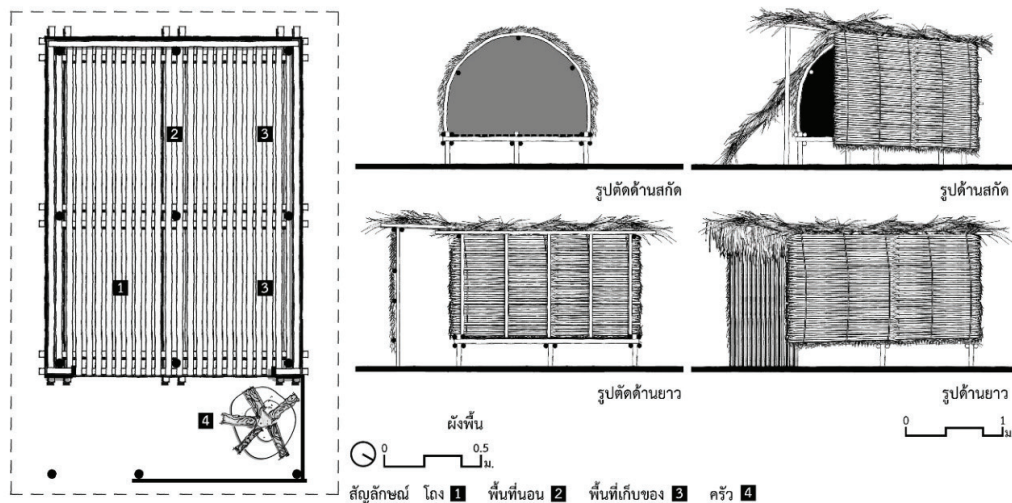
ภาพที่ 5 เรือของชาวอุรกลาวัว

ภาพที่ 6 การจัดวางพื้นที่ใช้สอยภายในเรือของชาวอุรกลาวัว

สำหรับการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยชั่วคราว ชาวอุรกลาวัวจะเลือกทำเลที่มีความปลอดภัย คือ อ่าวที่มีพื้นที่ราบ ซึ่งไม่มีน้ำท่วมถึงเป็นประจำ สามารถขุดหาน้ำจืดระดับน้ำตื้นได้ ในบางพื้นที่ อาจเลือกพื้นที่ด้านในที่ล้อมรอบด้วยป่าชายเลน เนื่องจากสามารถหลบลมมรสุมได้ดี ภายหลังการจอดเรือแล้วเสร็จ พวกเขาจะดึงหวายหรือเถาวัลย์ที่ยึดโยงระหว่างหลังคาของเรือกับโครงสร้างคล้ายจันทัน เพื่อยกหลังคาที่เรียกว่า กายักมากางบนชายฝั่ง ลักษณะเฉพาะของหลังคาชนิดนี้ คือ เป็นแผงหลังคาที่สามารถดัดโค้งและพับเก็บได้เป็น 4 ส่วน เนื่องจากใช้จากทะเลหรือใบเตยหนามมาเย็บด้วยหวายเส้นเล็กๆ ให้ติดกันตามแนวนอน ทำให้มีความสะดวกในการใช้สอยและเก็บรักษา ขั้นตอนต่อไป คือ การเสริมความแข็งแรงด้วยเสาคาน และยึดโยงโครงสร้าง

ต่างๆ ด้วยหวายหรือเถาวัลย์ ก่อเกิดเป็นเพิงพักที่มีหลังคาโค้ง และยกพื้นสูงจากระดับพื้นดินประมาณ 1 เมตร มูลเหตุของการยกพื้น สันนิษฐานว่า พวกเขามีระยะเวลาของการตั้งถิ่นฐานชั่วคราวที่ยาวนานกว่าชาวมอแกน โดยขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งอาหาร รวมทั้งพื้นที่แห่งนี้มีโอกาสดินน้ำท่วมในบางฤดูกาล ส่งผลให้การก่อรูปของที่อยู่อาศัยต้องคำนึงถึงความปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ โดยเฉพาะน้ำท่วม นอกจากนี้ยังสามารถป้องกันสัตว์ร้าย และมีส่วนช่วยให้เกิดการระบายอากาศภายในที่อยู่อาศัยไปในคราวเดียวกัน ดังภาพที่ 7

ภาพที่ 7 การจัดวางพื้นที่ใช้สอยภายในเพิงพักของชาวอุรักลาไวย์

2.2 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานและการก่อรูปสถาปัตยกรรมในฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงใต้

ชาวอุรักลาไวย์เรียกฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ว่า อาเนนมาโรบ ปานะ พวกเขากระทำเช่นเดียวกับชาวเลกลุ่มอื่น คือ หยุดอพยพโยกย้ายในทะเล หันมาพึ่งพาทรัพยากรทางบกเป็นหลัก โดยช่วยกันขุดหาพืชให้หัว ผลไม้ป่า นอกจากนี้ ยังคงเก็บหาสัตว์ทะเลขนาดเล็กในบริเวณชายฝั่งทะเล (Arunotai, 2014) เป็นที่น่าสังเกตว่า การตั้งถิ่นฐานชั่วคราวในฤดูกาลนี้ พวกเขายังคงให้ความสำคัญกับอ่าวที่มีพื้นที่ราบ ซึ่งไม่มีน้ำท่วมถึงเป็นประจำ และสามารถขุดหาน้ำจืดระดับน้ำตื้นได้ หรือเลือกทำเลเขตที่ราบน้ำขึ้นถึงที่อยู่เหนือระดับน้ำขึ้นสูงสุด ซึ่งมีข้อได้เปรียบหลายประการ ได้แก่ พื้นที่ตั้งอยู่ด้านใน สามารถหลบลมมรสุมได้เป็นอย่างดี พื้นที่ต่อเนื่องกับทะเลและป่าชายเลน ทำให้มีแหล่งอาหารที่มีความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลาย

พวกเขาอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มที่มีขนาดใหญ่ขึ้นกว่าในฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถจำแนกองค์ประกอบของชุมชนได้อย่างเด่นชัด ประกอบด้วย กลุ่มที่พักอาศัยชั่วคราว ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนบุคคล และพื้นที่สาธารณะ ซึ่งพวกเขาใช้ประโยชน์ร่วมกัน ได้แก่ พื้นที่จอดเรือ พื้นที่วาง โดยเฉพาะพื้นที่ทางความเชื่อ ตั้งอยู่บนพื้นที่สำคัญที่สุด คือ พื้นที่ทางด้านตะวันออกซึ่งเป็นทิศมงคลตามคติความเชื่อ เป็นพื้นที่ราบที่ไม่มีน้ำท่วมถึง ล้อมรอบด้วยแหล่งกำบังภัยธรรมชาติ บริเวณด้านหน้าต่อเนื่องกับทะเล จึงเป็นที่ตั้งของศาลประจำชุมชน ใช้เป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพของวิญญาณบรรพบุรุษ และเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนที่ทุกคนในชุมชนพากันแสดงความเคารพนับถือ และมีการจัดประเพณีประจำปีตามความเชื่อที่สืบทอดกันมา

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานชั่วคราวของชาวอุรักลาโว้ยเป็นการปักหลัก ณ บริเวณใดบริเวณหนึ่งตามแหล่งอาหาร โดยระยะเวลาของการตั้งถิ่นฐานในแต่ละฤดูกาลมีความแตกต่างกัน คือ ในฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ พวกเขาแยกตัวเป็นกลุ่มขนาดเล็ก ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว ประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูกๆ มีสมาชิกในครอบครัวประมาณ 5 – 7 คน หากเป็นครอบครัวขยาย มีการรวมกลุ่มเรือของเครือญาติเพื่อเดินทางไปด้วยกัน ประมาณ 3 – 4 ลำ มีระยะเวลาของการตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ 1 - 2 วัน ไปจนถึงหลายสัปดาห์ ขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งอาหารในบริเวณนั้น ส่วนในฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ พวกเขากระทำในสิ่งที่เหมือนกับชาวเลกลุ่มอื่น คือ หยุดการอพยพโยกย้ายไปตามแหล่งอาหาร เพื่อจอดเรือและรวมกลุ่มกันอยู่อาศัย ก่อเกิดเป็นชุมชนขนาดเล็กไปจนถึงขนาดกลาง ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางเครือญาติ มีระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐานประมาณ 4 - 5 เดือน

อภิปรายผลการวิจัย

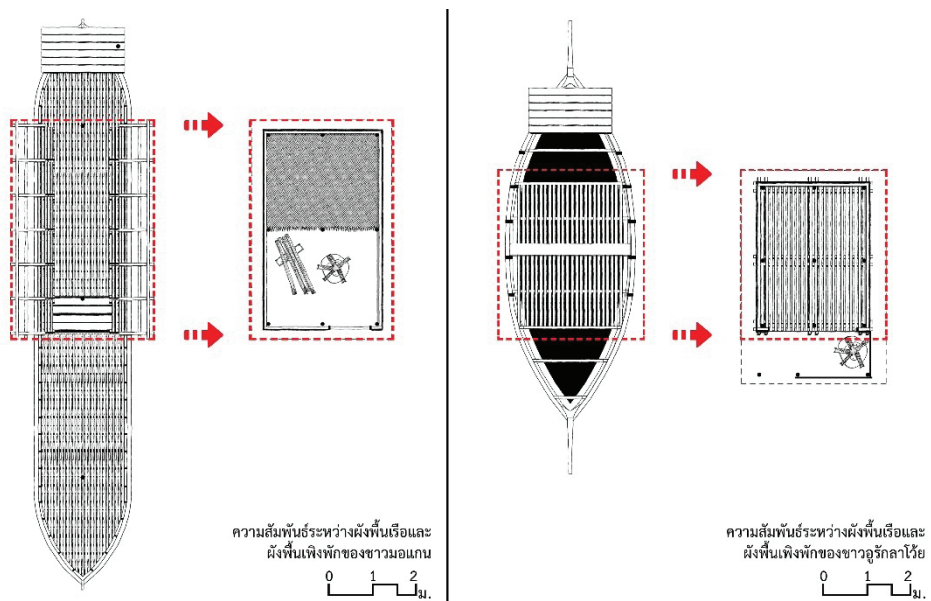
วิถีชีวิตเร่ร่อนทางทะเลของชาวเลจัดอยู่ในกลุ่มสังคมเก็บหาของป่าและล่าสัตว์ ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการผลิตอาหารทั้งทางตรงและทางอ้อม ชาวเลจึงไม่มีการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภค หรืออีกนัย คือ พวกเขาไม่มีการสะสมอาหาร ดังนั้นการเดินทางเพื่อเข้าถึงแหล่งอาหารต่างๆ ที่มีความสมบูรณ์และหลากหลาย ถือว่าเป็นทางเลือกที่เหมาะสมในช่วงเวลาหนึ่ง ทั้งนี้แบบแผนการดำรงชีพของพวกเขาขึ้นอยู่กับฤดูกาล โดยเฉพาะอิทธิพลจากลมมรสุม นำไปสู่การปรับตัวเพื่ออาศัยอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างปลอดภัย สามารถจำแนกประเด็นสำคัญออกเป็น 2 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 การพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะเคลื่อนย้ายตามฤดูกาล เห็นได้จากในฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นช่วงเวลาของการเดินทางไปทำมาหากินในบริเวณเกาะต่างๆ และชายฝั่งทะเล ในช่วงเวลานี้ พวกเขาพึ่งพาทรัพยากรทางทะเลเป็นหลัก แต่ภายหลังการเก็บหาและล่าสัตว์ทะเลแล้วเสร็จ จะจอดเรือเพื่อทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับการอยู่อาศัย รวมทั้งเดินเท้าเข้าป่าไปเพื่อตักน้ำจืดสำหรับการบริโภค ส่วนในฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ เนื่องจากอิทธิพลของลมมรสุม ทำให้การเก็บหาและล่าสัตว์ทะเล ไม่สามารถกระทำได้ตลอดปี พวกเขาหันมาพึ่งพาทรัพยากรทางบก โดยเฉพาะป่าดิบชื้น ส่วนชาวเลในบางพื้นที่มีการพึ่งพาป่าชายเลน ซึ่งเป็นแหล่งน้ำจืด แหล่งอาหารและยารักษาโรค แหล่งวัสดุก่อสร้างในการสร้างที่อยู่อาศัยชั่วคราวและการซ่อมเรือ แหล่งเชื้อเพลิง กล่าวได้ว่า การพึ่งพาทรัพยากรทะเลร่วมกับทรัพยากรป่า ทำให้พวกเขาสามารถเก็บหาอาหารเพื่อบริโภคและแลกเปลี่ยนสินค้าได้ตลอดปี

ประการที่ 2 การปรับขนาดของกลุ่มให้เหมาะสมกับแหล่งอาหารในแต่ละฤดูกาล เห็นได้จากในฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นช่วงทะเลสงบ ไม่มีฝนและคลื่นลม พวกเขาแยกตัวเป็นกลุ่มขนาดเล็ก ขนาดของกลุ่มสัมพันธ์กับจำนวนสมาชิกในครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีสมาชิกประมาณ 5 – 7 คน เพื่ออพยพโยกย้ายไปตามแหล่งอาหารต่างๆ ซึ่งกระจายอยู่ตามเกาะต่างๆ และชายฝั่งทะเล ส่วนในฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ เป็นช่วงทะเลมีคลื่นลมแรง ฝนตกหนัก การใช้เรือเพื่อเดินทางไปยังแหล่งอาหารต่างๆ กระทำได้ยาก บางครั้งอาจสร้างความเสียหายแก่ชีวิตและทรัพย์สิน พวกเขาจึงหยุดอพยพโยกย้าย หันมาอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มที่มีขนาดใหญ่ขึ้น ซึ่งขนาดของกลุ่มสัมพันธ์กับระบบเครือญาติ ทำให้เกิดการร่วมแรงช่วยเหลือกัน เพื่อกระทำในสิ่งที่ยากและใช้เวลานานกว่าการดำรงชีพในฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ การเข้าป่าเพื่อเก็บหาของป่า การซ่อมเรือ การปลูกสร้างที่อยู่อาศัย รวมทั้งมีการจัดพิธีกรรมประจำปีของชาวเล ถือเป็นกุศโลบายในการรวมคนกลุ่มเดียวกัน เพื่อประกอบกิจกรรมต่างๆ นำไปสู่การพบปะสังสรรค์ การสร้างสำนึกของการเป็นคนกลุ่มเดียวกัน การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ต่างๆ การรักษาอาหารเก็บใช้ ตลอดจนการแต่งงาน

เมื่อจำกัดกรอบพิจารณาระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐานโดยเฉพาะ พบว่า เป็นการตั้งถิ่นฐานชั่วคราว หมายถึง เป็นการปักหลัก ณ บริเวณใดบริเวณหนึ่ง ในช่วงเวลาสั้นๆ ขึ้นอยู่กับฤดูกาล โดยเฉพาะอิทธิพลของลมมรสุม เนื่องจากชาวเลอาศัยอยู่ร่วมกับธรรมชาติในลักษณะพึ่งพา เน้นการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมมากกว่าการเข้าไปจัดการ เห็นได้จากแบบแผนการดำรงชีพที่หมุนเวียนไปตามสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เมื่อชาวเลตัดสินใจปักหลัก จะจอดเรือ แล้วยกหลังคาเรือมาเสริมความแข็งแรงด้วยวัสดุที่หาได้ในละแวกถิ่นฐาน เพื่อดัดแปลงเป็นเพิงพัก เมื่อลมมรสุมได้ผ่านพ้นไปหรือความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งอาหารเริ่มลดลง จะออกเดินทางด้วยเรืออีกครั้ง ทั้งนี้เรือและเพิงพักของชาวเล ถือว่าเป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแบบเคลื่อนที่ ซึ่งได้รับการจัดทำขึ้น เพื่อตอบสนองการอยู่อาศัยในชีวิตประจำวันให้รอดปลอดภัยและสะดวกสบายเพียงพอ สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นผลของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่มนุษย์สร้างและสิ่งแวดล้อม สามารถสรุปคุณลักษณะของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแบบเคลื่อนที่ของชาวเล ดังนี้

ประการที่ 1 เพิงพักมีหน่วยพื้นฐานเดียวกับพื้นที่อยู่อาศัยในเรือ เนื่องจากก่อเกิดจากหลังคาผืนเดียวกัน ภายในประกอบด้วยพื้นที่น้อยที่สุดสำหรับการอยู่อาศัย ได้แก่ พื้นที่วางกองไฟสำหรับใช้หุงหาอาหารให้ความอบอุ่น และป้องกันสัตว์ร้าย พื้นที่วางกระบอกละไฟบรรจุน้ำจืด และพื้นที่นอน ดังภาพที่ 8

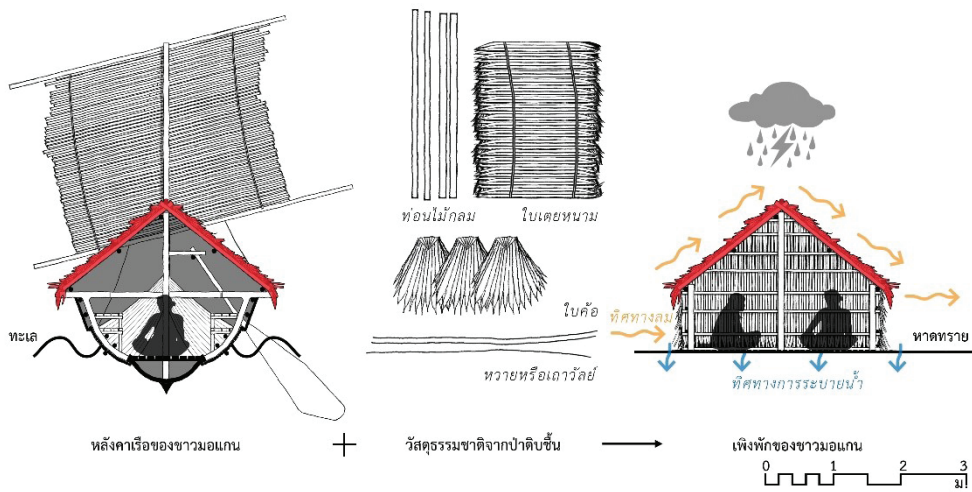

ภาพที่ 8 ซ้าย : ความสัมพันธ์ระหว่างผืนพื้นเรือและผืนเพิงพักของชาวมอแกน
ขวา : ความสัมพันธ์ระหว่างผืนพื้นเรือและผืนเพิงพักของชาวอุรักลาโว้ย

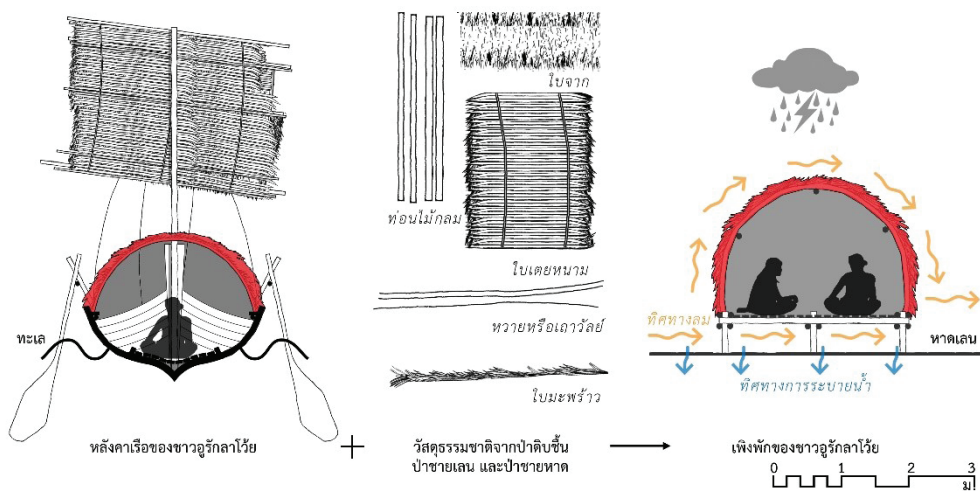
ประการที่ 2 การใช้โครงสร้างถอดประกอบได้ วิธีชีวิตที่ต้องอพยพโยกย้ายเป็นประจำ และการตั้งถิ่นฐานในระยะเวลาสั้นๆ ชาวเลคำนึงถึงการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยชั่วคราวที่กระทำได้ง่าย ใช้เวลาไม่นานมากนัก และอาศัยแรงงานที่มาจากสมาชิกในครอบครัว รวมทั้งการใช้ระบบเสาคาน และยึดโครงสร้างต่างๆ ด้วยหวายหรือเถาวัลย์ ซึ่งมีคุณสมบัติเหนียว แข็งแรง สามารถทำเป็นเส้นหรือแผ่นได้ง่าย ทำให้ที่อยู่อาศัยชั่วคราวของพวกเขามีความแข็งแรงและมีความยืดหยุ่นต่อการปะทะของแรงลมได้ดี เมื่อต้องการเคลื่อนย้ายสามารถรื้อถอน และจัดเก็บวัสดุต่างๆ ได้โดยง่าย

ประการที่ 3 ใช้วัสดุก่อสร้างที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมพื้นถิ่น การตั้งถิ่นฐานชั่วคราว ณ บริเวณใดบริเวณหนึ่งในช่วงเวลาสั้นๆ ชาวเลคำนึงถึงที่อยู่อาศัยที่สามารถปกป้องตนให้อยู่รอดปลอดภัยมากกว่าความสะดวกสบาย เห็นได้จากการหีบฉวยสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวมาดัดแปลงเป็นที่อยู่อาศัย พวกเขาจึงมีองค์ความรู้ด้านสภาพแวดล้อมและการเลือกใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างดี เป็นที่น่าสังเกตว่า ชาวมอแกนในหมู่เกาะสุรินทร์ให้ความสำคัญกับการตั้งถิ่นฐานชั่วคราวในอ่าว เนื่องจากสามารถหลบลมมรสุมได้ดี ด้านหลังเป็นพื้นที่ป่าดิบชื้น ซึ่งเป็นแหล่งวัสดุก่อสร้างที่สำคัญ ได้แก่ ท่อนไม้กลม ใบค้อ ใบเตยหนาม หวายหรือเถาวัลย์ เมื่อต้องการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยชั่วคราว สามารถยกหลังคาเรือมาวางบนหาดทราย จากนั้นเสริมความแข็งแรงด้วยโครงสร้างเสาและคาน ก่อเกิดเป็นเพิงพักที่ปลูกสร้างอย่างง่าย ในลักษณะตั้งอยู่ติดพื้น เนื่องจากพื้นที่แห่งนี้เป็นดินทรายละเอียด จึงไม่ประสบปัญหาน้ำท่วม ดังภาพที่ 9 ส่วนการตั้งถิ่นฐานชั่วคราวของชาวอุรักลาโว้ยในเกาะลันตาใหญ่ พบว่ามีข้อได้เปรียบของสภาพทางภูมิศาสตร์มากกว่าชาวมอแกนในหมู่เกาะสุรินทร์ เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ ประกอบด้วย พื้นที่อ่าว และพื้นที่ดอนที่มีป่าชายเลนล้อมรอบ ทำให้สามารถเลือก

ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีความหลากหลาย เห็นได้จากการใช้วัสดุธรรมชาติที่เก็บหามาจากป่าดิบชื้น ได้แก่ ไม้ไผ่ ใบเตยหนาม หวายหรือเถาวัลย์ ร่วมกับวัสดุธรรมชาติที่เก็บหามาจากป่าชนิดอื่น คือ ป่าชายเลน เช่น โกงกางใบเล็ก โกงกางใบใหญ่ แสมขาว ตะบูน โปรง ใบจาก และป่าชายหาด เช่น ใบมะพร้าว กระติง หูกวาง โพทะเล ดินเบ็ดทะเล หยีน้า ข่อย อย่างไรก็ตาม พื้นที่แห่งนี้ มักมีน้ำทะเลท่วมในกรณีที่เกิดพายุ ส่งผลให้การก่อรูปของที่อยู่อาศัยต้องคำนึงถึงความปลอดภัยจากน้ำท่วม รวมทั้งการอยู่อาศัยที่ขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งอาหาร ก่อเกิดเป็นเพิงพักที่ยกพื้นสูงจากระดับพื้นดินประมาณ 1 เมตร ดังภาพที่ 10

ภาพที่ 9 การก่อรูปของเพิงพักของชาวมอแกน

ภาพที่ 10 การก่อรูปของเพิงพักของชาวอุรักลาโว้ย

เอกสารอ้างอิง

- Anawatprayoon, K. (2000). Phan mai kup patjai tee mee itthiphon tor pariman karn chai mai khong chao le Moken phuentee mu ko Surin changwat Phangnga. (In Thai) [Plant species and factors affecting on wood consumption of sea gypsy (Moken) at Surin archipelago Phang-Nga] (Master's thesis). Bangkok: Kasetsart University.
- Arunotai, N. (2006). Pracha sangkhom lae chumchon khemkhaeng nai boribot khong klum chai khop koranee sueksa klum chao le nai prathet Thai. (In Thai) [Civil society and community strength in the context of marginalized group: the case of sea nomads in Thailand]. Bangkok: Thailand Research Fund.
- Arunotai, N. (2014). Taksa wattanatham chao le roi rueangrao chao le Moken Moklen lae Urak Lawoi phu kla haeng Andaman. (In Thai) [Cultural skill: many stories of Moken Moklen and Urak Lawoi the brave people of Andaman]. Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre.
- Krainatee, M. (2009). Pattanakarn khong karn tang thinthan chumchon Urak Lawoi nai phuentee Phuket chak mum mong niwet wattanatham. (In Thai) [Development of Urak Lawoi community settlement in Phuket from cultural ecology perspective] (Master's thesis). Bangkok: Chulalongkorn University.
- Sadjarak, S. (2011). Neawtang karn songsoem karn rianru phuea raksa atta lak chao le Moken. (In Thai) [Approach to enhance learning on the preservation of Moken gypsies' identity] (Doctoral dissertation). Bangkok: Silpakorn University.
- Sopher, D. E. (1977). The sea nomads: a study of the maritime boat people of Southeast Asia. Singapore: National Museum.
- Thaewchatturat, A. (2000). Phrueksasat phuenban khong chao Moken uthayan haeng mu ko Surin amphoe Khura Buri changwat Phangnga. (In Thai) [Ethnobotany of Moken at Moo Ko Surin national park, amphoe Khura Buri changwat Phangnga] (Master's thesis). Bangkok: Kasetsart University.
- Ukrisana, A. (1989). Phithi loi ruea phap sathon sangkhom lae wattanatham khong chao le koranee sueksa chumchon ban Hualaem ko Lanta changwat Krabi. (In Thai) [The boat floating ritual: a reflection of the social and cultural life of chao le a case study in ban Hua Laem, ko Lanta changwat Krabi, Thailand] (Master's thesis). Bangkok: Silpakorn University.
- Winthrop, R. H. (1991). Dictionary of concepts in cultural anthropology. New York: Greenwood.